

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

بنیاد دانشنامه نگاری ایران

دانشنامه ادبیات جهان

جلد اول

A B

دانشنامه ادبیات جهان [شرکت میریام - وبستر]: مترجم محسن بهلولی فسخودی... [و دیگران]: ویرایش علمی محمدعلی سلمانی ندوشن، وحید قهرمان، غلامرضا محبی‌الدین قمشه؛ ویرایش ادبی فرشته هنگری... [و دیگران]: ویرایش نهایی مسعود امیرخانی... تهران: بنیاد دانشنامه نگاری ایران، ۱۳۹۴

ج. کتابخانه بنیاد دانشنامه نگاری ایران، ۵۸.

ISBN: 978-964-5515-64-3 (ج. ۱)

ISBN: 978-964-5515-63-6 (دوره)

عنوان اصلی: Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature, 1995.

مترجم: محسن بهلولی فسخودی، زینب مشتاقی، علیرضا رضایت، فرشته هنگری، مهلا آریز پور، مسعود امیرخانی، اصغر اسمعیلی، مرتضی عباسی، محمدعلی سلمانی ندوشن، فرهاد دیناری، مریم علی‌نژاد، ویرایش ادبی فرشته هنگری، اصغر اسمعیلی، مریم علی‌نژاد، شیده شهریاری.

ج. ۱ A-B

۱. ادبیات - دانشنامه الف. بهلولی فسخودی، محسن، مترجم اب. شرکت میریام - وبستر

ج. بنیاد دانشنامه نگاری ایران، ۱۵، ۸۰۳

کتابخانه ملی ایران ۳۹۷۰۴۵۵

حق چاپ برای بنیاد دانشنامه نگاری ایران محفوظ است.

دانشنامه ادبیات جهان (جلد اول حروف A-B)

مترجم: محسن بهلولی فسخودی (۲۳۲ مقاله)، زینب مشتاقی (۲۸۵ مقاله)، علیرضا رضایت (۱۶۲ مقاله)، فرشته هنگری (۱۵۹ مقاله)، مهلا آریز پور (۱۳۳ مقاله)، مسعود امیرخانی (۱۱۱ مقاله)، اصغر اسمعیلی (۸۷ مقاله)، مرتضی عباسی (۶۱ مقاله)، محمدعلی سلمانی ندوشن (۴۶ مقاله)، فرهاد دیناری (۳۱ مقاله)، مریم علی‌نژاد (۳۱ مقاله).

کارشناس دبیرخانه: شیده شهریاری

صفحه‌آرا: گوهر نصرتی

ناظر چاپ: ربابه ابوظائبی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

ناشر: بنیاد دانشنامه نگاری ایران

چاپخانه: ناب نگار

بها: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-964-5515-64-3 (vol. 1)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۱۵-۶۴-۳ (ج. ۱)

ISBN: 978-964-5515-63-6 (vol. set)

۹۷۸-۹۶۴-۵۵۱۵-۶۳-۶ (دوره)

بنیاد دانشنامه نگاری ایران

نشانی: تهران، سعادت آباد، بلوار فرهنگ، خیابان معارف، پست دانش، پلاک ۱

تلفن: ۲۲۱۲۹۱۲۳-۲ نمایان ۲۲۰۱۳۳۲۷ صندوق پستی: ۱۴۶۵۵-۲۱۸

پست الکترونیکی: info@iecf.ir پایگاه الکترونیکی: www.iecf.ir

نامه بنیاد

تألیف یا ترجمه دانشنامه‌ای در ساحت ادبیات، با تمام گستردگی و توسع تاریخی - موضوعی که دارد، کاری است بسیار سخت. ماهیت ادبیات به گونه‌ای است که با بسیاری از رشته‌های دیگر پیوندی گاه عمیق و گاه سطحی دارد. به دیگر زبان نقاط اشتراک و تعامل بین ادبیات و رشته‌های جبر، فلسفه، تاریخ، جامعه‌شناسی، زبان‌شناسی، هنر، سیاست، روانشناسی و غیره در مواردی، قدری تنگاتنگ و گسترده است که مثلاً در ترکیب مشترک برخی از علوم، واژه ادبیات مضاف به دسته دیگر قرار می‌گیرد. مثل جامعه‌شناسی ادبیات یا تاریخ و ادبیات، روانشناسی و ادبیات، دگرگونی معنی‌ساز، تغییر مخاطبان، آثار ادبی و تحولات اجتماعی، منتقدان و صاحب‌نظران ادبیات را به جای تقسیم‌بندی دوره‌های قرن‌ی و چند صدساله به دوره‌های دهه‌ی متقاعد کرده است. شاید هم سبک‌ها و مکاتب‌ها این تغییر را ایجاد کرده است. به جای سبک کلاسیسیسم یا ناتورالیسم یا سوررئالیسم در ادبیات غرب، که بعضاً تا بیست قرن هم چتر خود را بر سر ادبیات گشوده بودند، امروز دوره‌های تحول بعضاً به یک قرن هم نمی‌رسد. در سبک‌شناسی ادبیات فارسی هم به جای سبک خراسانی، که بیش از ۴ تا ۵ قرن بر ادبیات سایه افکنده است یا سبک عراقی، که از قرن ۶ تا ۹ هجری قمری حدود ۴۰۰ سال تداوم داشت، امروز در بررسی ویژگی‌های سبکی به دهه پنجاه، دهه شصت، دهه هفتاد مرسوم شده است.

از سویی درازدامنی و توسع و تکرر مدخل‌هایی که دلیل اینان حای می‌گیرند مانند نویسندگان، شاعران، آثار ادبی، گونه‌های ادبی، جوایز ادبی، نظریه‌های ادبی، منتقدان و خود نقد ادبی و حتی نشریات و مجلات ادبی کار تدوین اثری جامع، محورهای منور را دوچندان مشکل می‌کند.

به قدری آمار، آثار و نویسندگان گسترده و متفاوت‌اند که مبالغه نیست اگر کسی مدعی شود برای شاعران یک دوره خاص می‌توان به تنهایی دانشنامه‌ای تخصصی تألیف کرد، مگر ظرفیت تدوین و تألیف دانشنامه‌ای برای ادبیات فارسی محدود به دوره سبک عراقی یا خراسانی یا

بازگشت ادبی کافی نخواهد بود؟ آیا نمی‌توان فقط ذیل عنوان ادبیات داستانی یا حتی تخصصی‌تر «ادبیات داستانی دفاع مقدس» با عمری نسبتاً کوتاه، در مقایسه دوران چندین هزار ساله ادبیات - به معنی عام - دانشنامه‌ای مستقل تدوین کرد؟

در مواردی می‌توان مدعی شد تحولات ادبی به خصوص در زمینه نظریه‌های ادبی مانند علوم محض، فنی مهندسی و پزشکی به قدری سریع است که هنوز دست نظریه‌ای کاملاً بسته نشده است، نظریه‌ای جدید مطرح می‌شود.

دانشنامه ادبیات جهان ترجمه کتاب *Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature* است که بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران بنا به ضرورت‌های مذکور از سال‌های دور ترجمه آن را در نظر داشت و با همت همکاران ارجمند و دیگر علاقه‌مندان از حرف A تا D آن در دو مجلد به فارسی برگردان شده است و در منظر نقد و نظر اصحاب ادب و نقد قرار می‌گیرد.

این اثر پیش از آنکه یک تألیف یا کتاب مستقل چند مجلدی باشد، از سبک و سیاق دانشنامه‌گی برخوردار است؛ حتی با همه تأخیر ترجمه می‌تواند پاسخگوی پرسش‌ها و نیازهای افراد در زمینه عناوین و مداخل‌های موجود باشد.

امید که با تسریع در ترجمه و چاپ مجلدات بعدی، که تا ۴ مجلد دیگر برآورد می‌شود، تا حدی جبران تأخیر مجلدات اول و دوم صورت پذیرد و بعون‌الله تعالی در سال جدید بتوان دوره کامل اثر را در اختیار مشتاقان و معنایان این حوزه ادبی قرار داد.

وظیفه می‌داند از همه مترجمان، داوران، ویراستاران، نمونه‌خوانان، واژه‌نگاران و همه عزیزانی که در برگردان و آماده‌سازی این اثر به‌ویژه ویراستار دقیق‌النظر و نکته‌سنج جناب آقای مسعود امیرخانی، حضور و تلاشی خستگی‌ناپذیر داشته‌اند، تشکر قلبی خویش را ابراز دارد.

چهر اکبری

رئیس بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران

مقدمه

معلم آفرینش در بدایت خلقت، نخست «اسماء» را بیاموخت و حیوان ناطق «کلمه» را شناخت تا ببیندیشد، و در ملتقای فکرت و ارادت، ذوق جان گرفت و ادبیات آفریده شد تا بشر به مدد کلمات، مشق بندگی کند.

ادبیات فصل مشترک ذوق ورزی همه ملت‌هاست؛ آینه‌ای بی‌غبار که دیروز را از هر قوم و به هر زبان می‌ناباند و فردا را به هر رنگ و هر نیاز نقاشی می‌کند و ادبیات جهان ترجمه اندیشه‌ها با زبان ذوق در کاغذ وازگان است و بدین‌سان میراث مکتوب ملت‌ها آفریده می‌شود.

دانشنامه ادبیات جهان ترجمه‌ای است از کتاب *Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature* که در سال ۱۹۹۵ میلادی منتشر شد. این دانشنامه اطلاعاتی جامع و روزآمد درباره نویسندگان و شاعران، آثار ادبی، گونه‌های ادبی، نظریه‌ها و دانشوران ادبی، نقد ادبی، نشریات و جوایز ادبی و مانند آن را به مخاطب عربی می‌دهد.

مرجع دانشنامه ادبیات جهان حاصل همکاری هیئت تحریریه دو شرکت از بهترین پدیدآورندگان کتاب‌های مرجع در دنیا، یعنی مریام وبستر و دانشنامه بریتانیکا، است که با دقت و وسواسی مثال‌زدنی این اثر گران‌ارز را پدید آورده‌اند. ویژگی متکرانه این اثر برهم‌آمیزی هنرمندانه دو ابزار سنتی کتاب‌های مرجع یعنی «دانشنامه» و «فرهنگ لغت» است. به همین علت مخاطب با متبعی غنی از اطلاعات پیرامون ادبیات مواجه می‌شود. غرض از آنکه در این اثر مجموعه اطلاعات متنوعی از ادبیات همچون ادبیات کودک، علمی-تخیلی، داستان کارآگاهی، داستان فانتزی، داستان تاریخی گرد آمده است. دامنه‌ای وسیع از قالب‌ها و گونه‌های ادبی مثل رمان، شعر، نمایش‌نامه، مقاله، و نقد ادبی را نیز دربر می‌گیرد.

در مقدمه کتاب آمده است: «کتاب‌های مرجع از مؤثرترین ابزارهای در اختیار ما هستند که به کمک آنها می‌توانیم داشته‌هایمان را ساماندهی کنیم. سودمندترین کتاب مرجع پیرامون ادبیات، به ما یاری خواهد رساند تا اطلاعات زندگی‌نامه‌ای بزرگ‌ترین نویسندگان جهان و نیز حتی نویسندگان کمتر شناخته‌شده را بیابیم. چنین کتابی پی‌رنگ داستان‌های مورد علاقه را به

یادمان می‌آورد و ما را از اهمیت یک رمان حماسی آگاه می‌سازد. این کتاب مرجع، ما را با مهم‌ترین شخصیت‌های ادبی آشنا می‌کند، معنای یک اصطلاح ادبی را برایمان شرح می‌دهد. و اهمیت یک سبک یا نهضت ادبی را توصیف می‌کند. چنین اثری به ما اجازه خواهد داد تا در کمترین زمان ممکن، سبک خاصی از نقد را مرور کنیم و البته که به ما می‌گوید شکل صفت‌گونه نام یک نویسنده چه مفهومی را منتقل می‌کند. اگر، افزون‌براین، ریشه‌شناسی واژگان و سرنخی برای تلفظ آنها را نیز ارائه بدهد، آن وقت کتابی رضایت‌بخش در اختیار داریم. یک کتاب راهنمای حقیقی».

این مختصات، *دانشنامه ادبیات جهان* را به گنجینه‌ای منحصر به فرد و یک مرجع ادبی قابل اعتنا تبدیل ساخته است.

این کتاب دربردارندهٔ مدخلی برای نویسندگان و شاعران، آثار ادبی، رویدادهای بزرگ ادبی، اصطلاحات ادبی، نهضت‌ها و جوایز ادبی و مانند آن است. ذکر چند نکته و توضیح کوتاه روش‌هایی که نام‌ها بر پایهٔ آن تألیف و ترجمه شده است، برای خوانندگان مفید فایده خواهد بود.

۱. ترتیب الفبایی مدخل‌نویسی حرف به حرف است نه کلمه به کلمه. بنابراین مدخل *belles lettres* میان دو مدخل *Bell for Adano* و *Bellerophon* قرار می‌گیرد. علامت زیر و زبری، نقطه‌گذاری و فواصل درون کلمات مورد توجه قرار نگرفته است. نام‌هایی هم که با *Mc*، *Mac* یا *Mc* شروع می‌شوند، براساس *Mc* نشان الفبایی شده‌اند.

۲. به‌طور کلی، مدخل‌های زندگی‌نامه‌ای براساس نام خانوادگی تنظیم شده‌اند. برای مثال، جفری چاسر ذیل مدخل *Chaucer* آمده است. نام‌ها با تعارف نام‌های غیر انگلیسی‌زبان، و سوره‌هایی که نام خانوادگی ندارند یا بیشتر با پیش‌نام شناخته شده‌اند از استثنای «قاعده» نام خانوادگی هستند. بنابراین *Eric Blair*، که با نام مستعارش *D. H. Lawrence*، *Orwell*، *George Orwell* آمده است. *Dante Alighieri*، که با پیش‌نامش *Dante*، شناخته شده‌تر است، ذیل مدخل *Dante* آمده است. و سرانجام سوره‌هایی که نام خانوادگی ندارند، از جمله آنها که نام دوم آنها نام خانوادگی‌شان نیست، ذیل نامی آمده‌اند که در زبان انگلیسی به آن شهر دارند. مثلاً *Christine de Pisan* ذیل مدخل *Christine* آمده است.

۳. عنوان برخی از آثار، محتوی نام یک شخصیت است که در این صورت نام آن شخصیت، مدخل آنها را تشکیل می‌دهد و در ادامهٔ مدخل نام کامل اثر در پراثر آورده می‌شود. مثلاً *Humphry Clinker* عنوان مدخل برای اثری به نام *The Expedition of Humphry*

Clinker است. آثار غیر انگلیسی‌زبان با نام انگلیسی‌شان مدخل گرفته‌اند، مثلاً **Human Comedy** به جای **Comedie humaine**.

۴. حروف چاپی سیاه در متن بعضی از مدخل نشانگر آن است که این کلمه، خود مدخلی جداگانه دارد که مخاطب برای کسب اطلاعات بیشتر می‌تواند به آن مراجعه کند.

۵. ریشه‌شناسی در این دانشنامه، با هدف عرضه پیشینه تاریخی و لغت‌شناختی اصطلاحات ادبی آمده است. اطلاعات ریشه‌شناختی بلافاصله بعد از مدخل و پیش از بدنه مقاله (در پرانتز) آمده است.

۶. نحوه ذکر نام آثار ادبی به این گونه است که ابتدا معادل فارسی و سپس در داخل پرانتز صورت اصلی نام اثر به همراه تاریخ آورده شده است.

نام آثار ادبی غیر انگلیسی‌زبان، که به صورت غیرایرانیکی آمده است، نشان‌دهنده آن است که «برگردانی نزدیک» به نام لاتینی اثر در متن اصلی صورت گرفته و در متن فارسی نیز ترجمه همین «برگردان نزدیک» صورت گرفته است؛ آثار (غیر انگلیسی‌زبان) هم که به صورت ایتالیکی آمده است، بدان معناست که این اثر پیش‌تر در زبان انگلیسی ترجمه و منتشر شده است. این شیوه به تبعیت از متن اصلی، نشان‌دهنده پیش گرفته شده است. برای مثال در مقاله **Alarcón** یکی از کتاب‌های ترجمه‌نشده‌اش به زبان انگلیسی به این شکل آمده است:

«خاطرات شاهد جنگ افریقا» (*Diario de un testigo de la guerra de Africa*, 1859)

اما یکی از رمان‌های او که پیش‌تر به زبان انگلیسی ترجمه و منتشر شده است به صورت زیر آمده است:

«آخرین بازی نورما» (*El final de Norma*, 1855)

تاریخ‌های داخل متن که بعد از نام لاتینی کتاب‌ها، داخل پرانتز آمده‌اند، تاریخ چاپ اول اثر هستند. این تاریخ برای آثار غیر انگلیسی‌زبان، نشان‌دهنده تاریخ چاپ اول اثر در زبان اصلی‌اش است. در بعضی مدخل‌ها، تاریخ‌هایی که مربوط به اجرای نمایش‌نامه یا مساحت فیلم آن اثر می‌شود، به صورت «اجرا، ۱۹۵۰» یا «فیلم، ۱۹۸۰» مشخص شده است.

۷. ترجمه فارسی این دانشنامه براساس الفبای انگلیسی تنظیم شده است و مجلد حاضر، ترجمه حروف A و B را شامل می‌شود.

۸. در کار ترجمه نام آثار، اصل بر «تقدم سابقه» گذاشته شده است. به این معنا که عمدتاً نام‌های انتخابی مترجمان فارسی و فرهنگ‌های ادبی منتشره در ایران در اولویت بوده است و فقط

در برخی موارد و حصول اطمینان از رخداد اشتباهی در این ترجمه‌ها، معادل‌هایی جدید عرضه شده است. در مواردی محدود، که برای اثر موردنظر (به‌خصوص آثار غیر انگلیسی‌زبان) هیچ معادلی در هیچ حوزه تخصصی یافت نشد، تلاش شد یا معادلی نزدیک و تقریبی آورده شود یا به همان شکل اصلی بدون تغییر در زبان فارسی حرف‌نویسی شود یا در نهایت نام اثر عیناً به زبان لاتینی آورده شود.

نکته دیگر در همین ارتباط اینکه تک‌شعرا و تک‌داستان‌های کوتاه به‌صورت غیرایرانی و داخل گیومه در متن آمده‌اند. ضمناً نام مجلات و نشریات ادبی در این دانشنامه، به همان صورتی که در کتاب اصلی بوده به الفبای لاتین آورده شده است.

۹. تلفظ اولیه محل‌های این دانشنامه در مقابل عنوان انگلیسی مدخل آمده است که اساس تأطیر ترجمه فارسی این کتاب را نیز تشکیل می‌دهد. در ضبط نام‌های خاص، ملاک اصلی، خاستگاه جغرافیایی نام بوده است و البته بر همان عهد «تقدم سابقه»، سعی شده است نام مربوط به فضای ادبی و تلفظ مطابق با دانشنامه با هم آورده شود. مثلاً کی‌آس (خائوس)، آینده (آ.ا.ا)، ده نامی دو تلفظ داشته است که هر دو به صورت چامرز یا چلمرز آورده شده است.

۱۰. در کار معادل‌یابی برای اصطلاحات بی نیز اصل بر «تقدم سابقه» گذاشته شده است. بسیاری از اصطلاحات ادبی دانشنامه پیش‌تر معادلی در زبان فارسی داشته‌اند که از همان معادل‌ها استفاده شده است؛ برای بررس اصطلاحات، که فاقد معادل فارسی بودند، معادل‌هایی انتخاب یا بر ساخته شد و در مواردی که برای اصطلاحی هیچ معادلی در هیچ حوزه تخصصی یافت نشد، تلاش شد آن معادل همان شکل اصلی بدون تغییر در زبان فارسی حرف‌نویسی شود.

۱۱. دو کلمه نوشت به کار رفته در این دانشنامه به شرح زیر است:

تک برای نگاه‌کنید به

تس برای مقایسه کنید با

بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران از حدود یک دهه قبل کار ترجمه این دانشنامه را در دستور کار قرار داد و هم‌اکنون مفتخر است که مجلد اول این اثر ازجمله را به نویسندگان، شاعران، ویراستاران، دانشجویان، استادان و همه دوستان ادبیات پیشکش کند. دانشنامه ادبیات جهان اولین دانشنامه با این گستره در معرفی ادبیات است که به زبان فارسی برگردانده می‌شود و از این جهت کتابی کم‌نظیر است.

هرگز نمی‌توان ادعا کرد که ترجمه این دانشنامه خجانی از نقص است، اما نهایت تلاش مجموعه بر این بوده است که اثری کم‌نقص، تقدیم دوستداران ادبیات شود. بی‌شک کاستی‌هایی محتوایی و شکلی در اثر راه یافته است؛ چرا که بهره بردن از مترجمانی با ویژگی‌های زبانی و سیکی خاص، و وجود حروف توأمان فارسی و انگلیسی در متن، حروف نازک و حروف چابی سیاه، وجود گیومه‌ها و سال چاپ آثار، انتشار این اثر را در زبان فارسی با دشواری‌های زیادی روبه‌رو ساخت، ولی اطمینان می‌دهیم که تمام تلاش این مجموعه به کار رفت تا اثری با کمترین اشتباه تقدیم خوانندگان شود.

امید داریم منتقدان ریزبین چشم‌رنجه دارند و اشکالات کار را گوشزد کنند تا در چاپ‌های بعدی و ادامه کار، آنها را اصلاح نماییم.

همان‌گونه که در تألیف نسخه انگلیسی این دانشنامه، گروهی از متخصصان و دانشوران حوزه ادبیات به نگارش مدخل‌ها اهتمام ورزیده‌اند، در ترجمه و انتشار آن به زبان فارسی نیز جمعی از مترجمان و ویراستاران، نمونه‌خوانان، و حروف‌نگاران بنیاد همکاری داشته‌اند. کمترین کار مهم برای این دانشنامه‌نگاری ایران ارج نهادن به تلاش ارزشمند این عزیزان است. دکتر علی احسان حادری، دکتر زینما مرشد، دکتر مسعود رضایی مدیران پژوهشی بنیاد در سال‌های ماضی بوده‌اند که هر یک در شکل‌گیری و پیشرفت این طرح سهم داشته‌اند. دکتر فرشته آهنگری و دکتر اصغر اسمعیل در زمان تصدی مدیریت گروه علوم انسانی بنیاد و خانم زینب مشتاقی در برهه‌ای بر روند این دانشنامه نظارت داشته‌اند که از آنها قدردانی می‌شود. بار اصلی داوری ترجمه این اثر بر دوش دکتر محمدعلی سامانی نداشتن و دکتر وحید قهرمان بوده است که در سال‌های گذشته آقایان مهرداد سرمادی، و دکتر نازم‌رضا محبی‌اندین قمشه نیز در این زمینه همکاری داشته‌اند که به همه آنها خداقوت می‌گوییم. مسئولیت دبیرخانه این دانشنامه کاری سخت و البته ارزنده بوده است که پیش از خاتم شده بود. پریاوی، خانم‌ها نسترن حاجی‌زاده سابق، سعیده سلامت، مرضیه نیکوکار و آقای فرهاد در زمان حیات و مجدان به تمشیت امور پرداخته‌اند که دست‌مریزاد دارد. تشکر آخر نگارش به خانان، ویراستاران، نمونه‌خوانان، و حروف‌چینان به‌خصوص خانم‌ها سهیلا شمس‌الله و گوهر نظری که هر یک به سهم خود در تمردهی این اثر کوشش کرده‌اند. اجر همه نزد پروردگار متعال محفوظ باشد.

مسعود امیرخانی

ویراستار نهایی